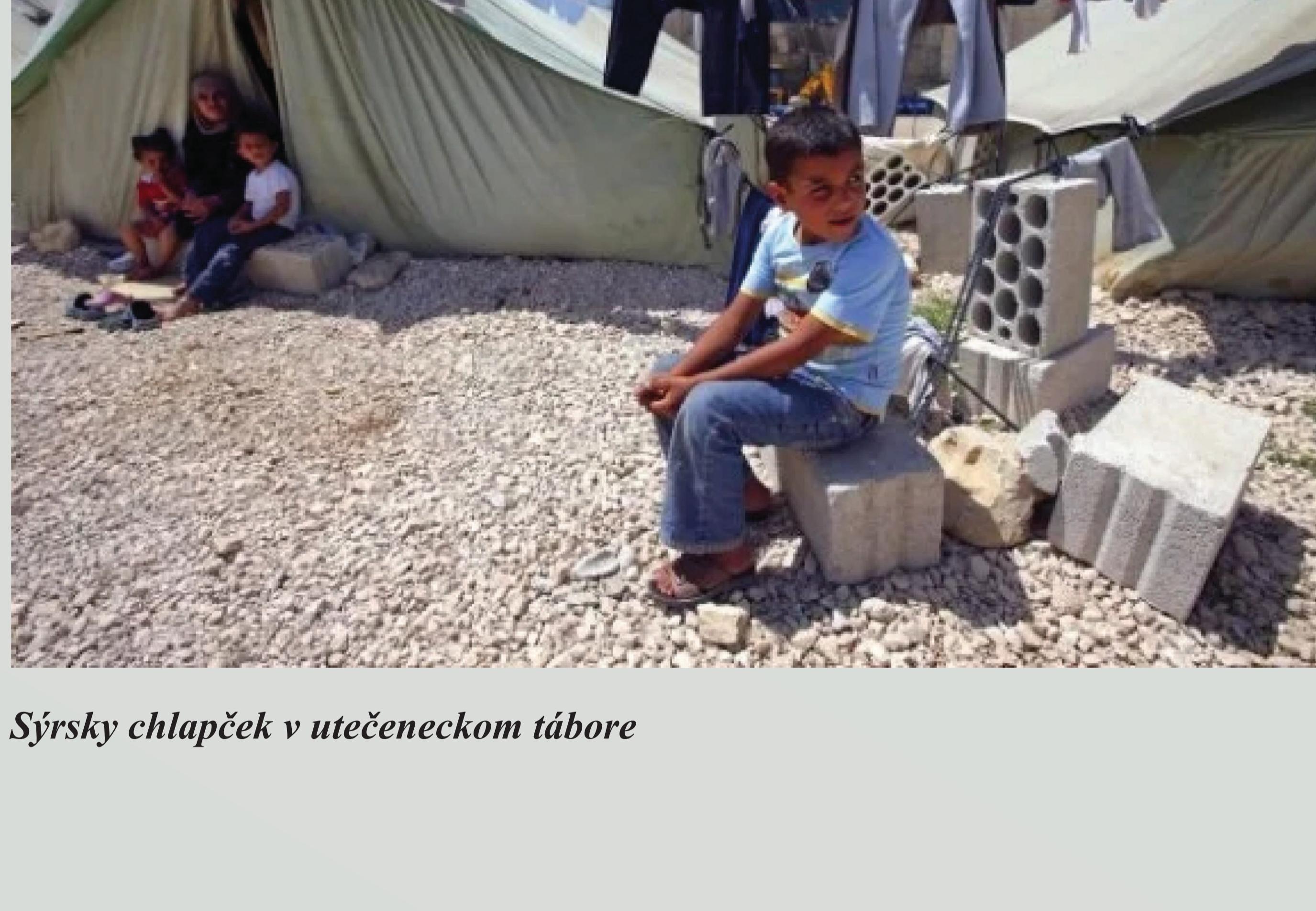

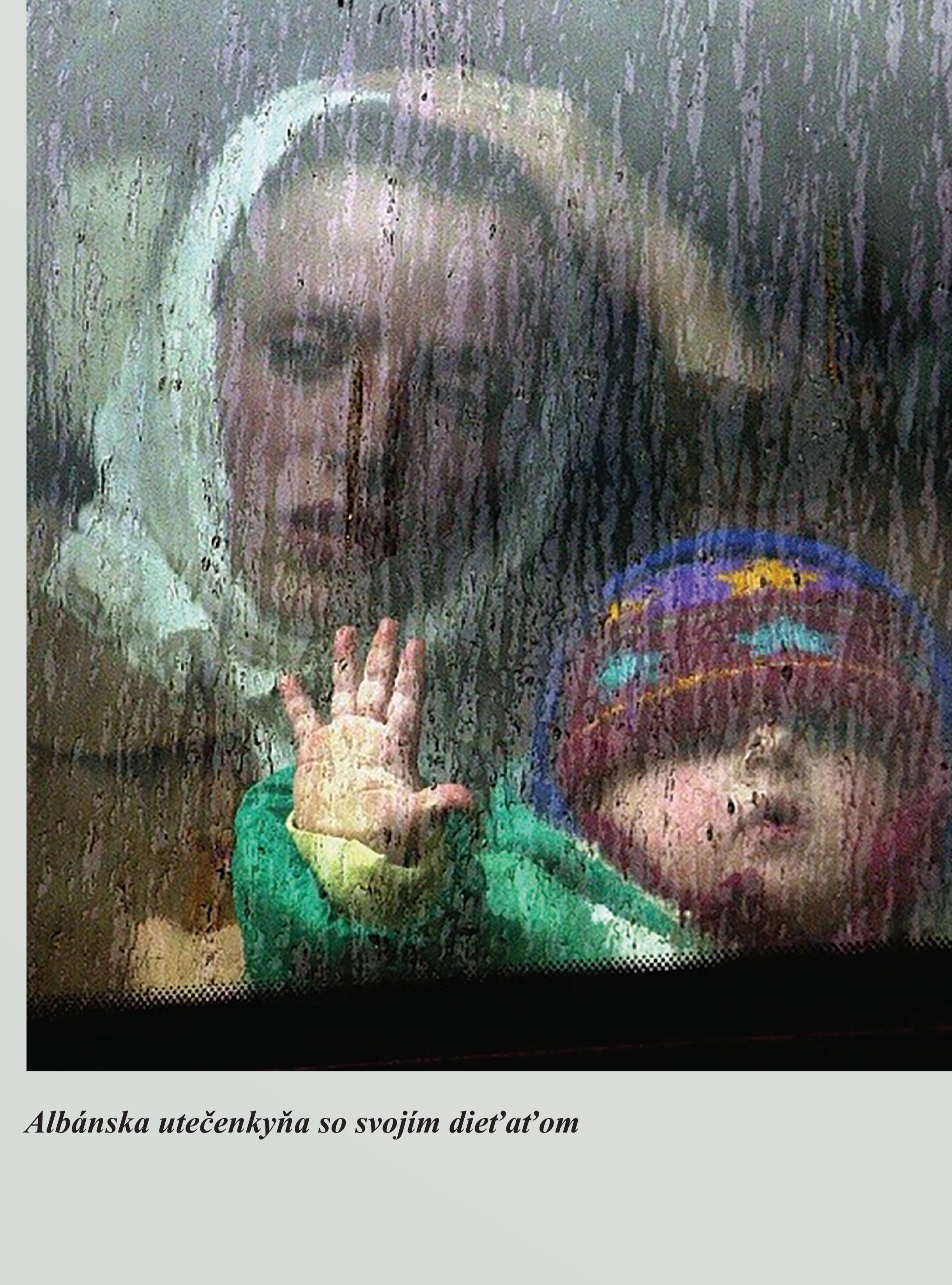
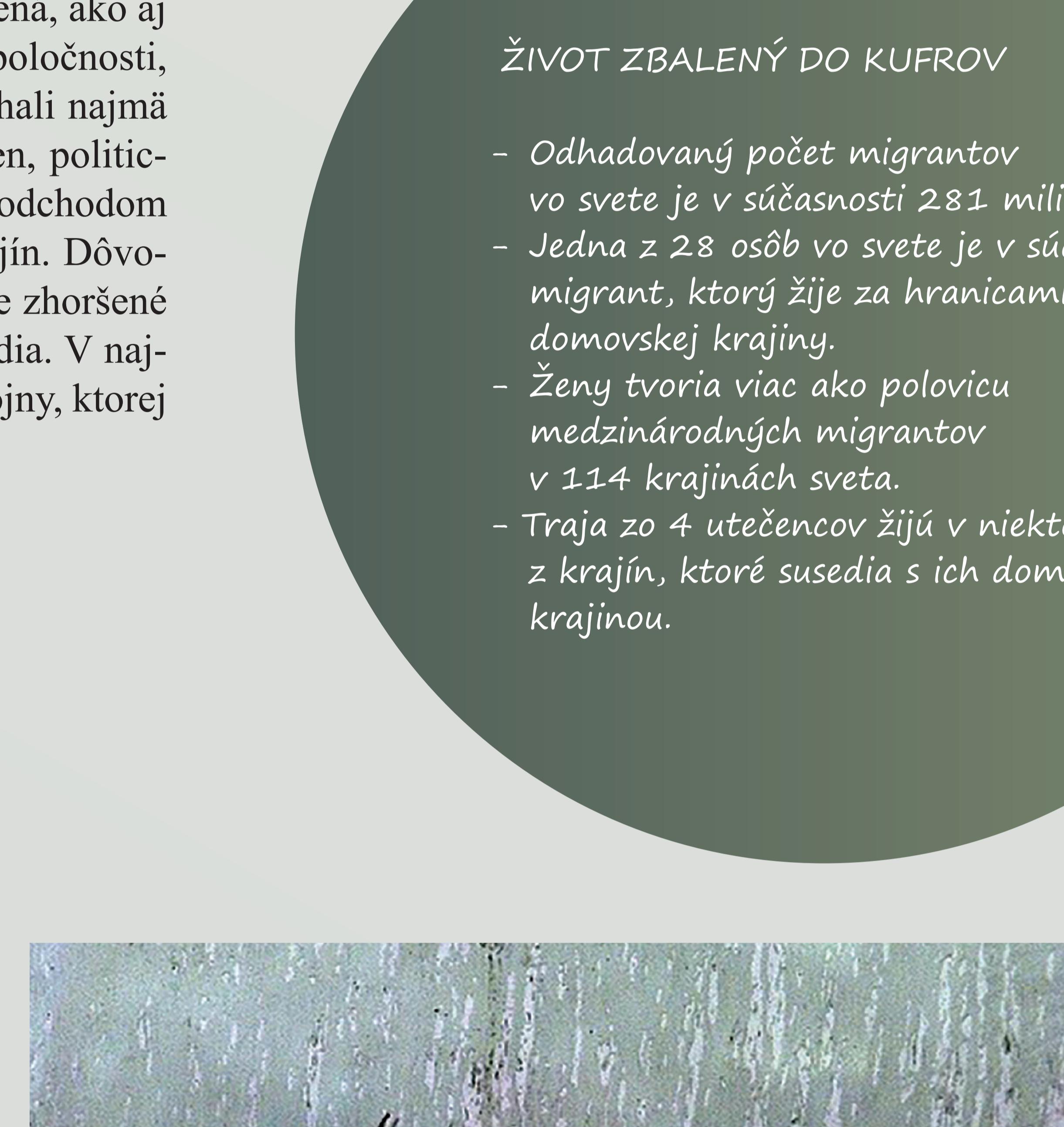
NOVODOBÉ SŤAHOVANIE NÁRODOV

Migrácia ako určitá forma pohybu sprevádza ľudstvo už od nepamäti. Ide o základný a prirodzený fenomén ľudskej spoločnosti od jej počiatkov až po súčasnosť. Môže mať rôznu intenzitu, dôvody, ako aj priebeh. Môže byť rovnako prirodzená, nenútená, ako aj násilná. Je ukazovateľom politického, ekonomického a kultúrneho vývinu spoločnosti, no rovnako môže byť jeho výsledkom. Najvýraznejšie migračné vlny prebiehali najmä v prvej polovici 20. storočia, ako dôsledky vojnových, či povojuových zmien, politickejých režimov, vznikom nových štátov, zmenami pôvodných hraníc štátov, odchodom za prácou do zahraničia, či vnútorným presídlením v rámci domovských krajín. Dôvodom k pohybu sú v poslednom období aj klimatické zmeny a s nimi súvisiace zhoršené prírodné podmienky, ktoré nútia ľudí stáhovať sa do priateľnejšieho prostredia. V najväčšom meradle však ľudstvo do pohybu uviedli najmä udalosti 2. svetovej vojny, ktoré priebeh a výsledky nadobudli globálny charakter.

Sýrsky chlapček v utečeneckom tábore

- Počas 2. svetovej vojny bolo zo svojich domov násilne odvlečených viac ako 40 miliónov ľudí.
- Slovensko naposledy čeliilo skutočne veľkým vlnám utečencov v prvých rokoch po 2. svetovej vojne. Bratislava sa v tomto období stala prestupnou stanicou pre takmer 150 000 migrantov rôznych národností, ktorí sa snažili vrátiť do svojich domovov.
- Pred vojnou žili v Poľsku takmer 3 milióny Židov, po roku 1945 ledva štvrt milióna. Najväčšie vystahovalecké akcie predstavovali židovskí utečenci, mieriaci do Palestíny a neskoršieho štátu Izrael, ktorý vznikol v máji 1948.
- V prípade, že by medzinárodní migranti založili štát, vytvorili by po Číne, Indii a USA štvrtú najľudnejšiu krajinu na svete.

Albánska utečenkyňa so svojím dieťaťom

Vysychanie Aralského jazera je príčinou ekologickej migrácie obyvateľstva.

MIGRANT
Osoba, ktorá z akýchkoľvek dôvodov dočasne alebo trvalo zmenila miesto svojho trvalého alebo obvyklého pobytu, bud' z jednej časti krajiny do inej, alebo do iného štátu.

UTEČENEC

Osoba, ktorá nedobrovoľne odchádza zo svojej rodnej krajiny, pretože je prenasledovaná v dôsledku politickej situácie, či vojny. Na rozdiel od migrantu, ktorý odchádza za lepšou možnosťou, utečenec je k odchodu nútenej z dôvodu ohrozenia života.

Druhá svetová vojna a roky po nej

Vojenské operácie, násilné deportácie a presídľovanie obyvateľstva počas 2. svetovej vojny, predstavovali jednu z najväčších migračných vĺn v priestore Európy. Jej koniec však nepriniesol zastavenie týchto pohybov, naopak, ešte ich zvýraznil. Milióny ľudí sa po rôznych cestách a rôznymi prostriedkami snažili dostať do svojich vzdialených domovov. Nešlo iba o bývalých väzňov z koncentračných či zajateckých táborov. Bolo to aj veľké množstvo osirotených detí, žien, starých ľudí, vracajúcich sa z nútených prác či utekjúcich pred Červenou armádou. Podľa odhadov bolo počas vojny takýmto spôsobom násilne zavlečených viac ako 40 miliónov ľudí. A pokiaľ niektorí sa do svojich domovov po rokoch odlúčenia vracali, iní ich museli nedobrovoľne opustiť. Aj preto sa zaužívalo pre obdobie po roku 1945 slovné pomenovanie – **novodobé stahovanie národov**.

„Záplava utečencov, hovoriacich dvadsiatimi rozličnými jazykmi, si musela celých šesť rokov sama zaobstarávať prepravu po rozbombardovaných, zamínovaných a zanedbaných cestách.“

(z knihy Keith Lowe:
Krutý kontinent)

Koniec vojny priniesol vytužený mier, ale uviedol do pohybu aj milióny ľudí, vracajúcich sa do svojich domovov.

Tento pohyb však nesúvisel len s povojnovým chaosom, ale aj s politickými rozhodnutiami významných mocností. Po skúsenostach z vojny sa rozhodli presadzovať politiku národnostne jednotlivých štátov, čím by sa zamedzilo nárastu nacionálnych väšní v budúcnosti. Vyriešenie národnostnej otázky sa týkalo najmä nemeckej menšiny a bolo postavené na princípe tzv. kolektívnej viny. To spôsobilo, že zakrátka sa väčšina jej príslušníkov dala do pohybu najmä kvôli hroziacim čistkám. Vina za zločiny, páchané režimom nacistického Nemecka, sa prenášala na celú nemeckú populáciu, zvlášť, ak tvorila isté nezanedbateľné percento v inom štáte, kde už niekoľko generácií žila. To sa týkalo aj obnoveneho Československa, v ktorom sa národnostná politika upriamovala najmä na miestnu nemeckú a maďarskú menšinu. Do platnosti vstúpili tzv. Benešove dekréty, ktorými boli príslušníci obidvoch etník po neobhájení štátnej spoľahlivosti zbavení československého štátneho občianstva a prinútení opustiť svoje domovy a majetky. Navyše, situáciu do vlastných rúk však preberalo aj domáce obyvateľstvo, ktoré sa nevyhlo ani násiliu, krutostiam či dehumanizácii, páchanej na príslušníkoch obidvoch menšíns.

Benešove dekréty

Právne predpisy s mocou zákona, ktoré v rokoch 1940-1945 vydával prezident Československej republiky Edvard Beneš. Riešili sa nimi nevyhnutné ústavné problémy krajin, ktoré vychádzali z obsadenia územia Nemeckami.

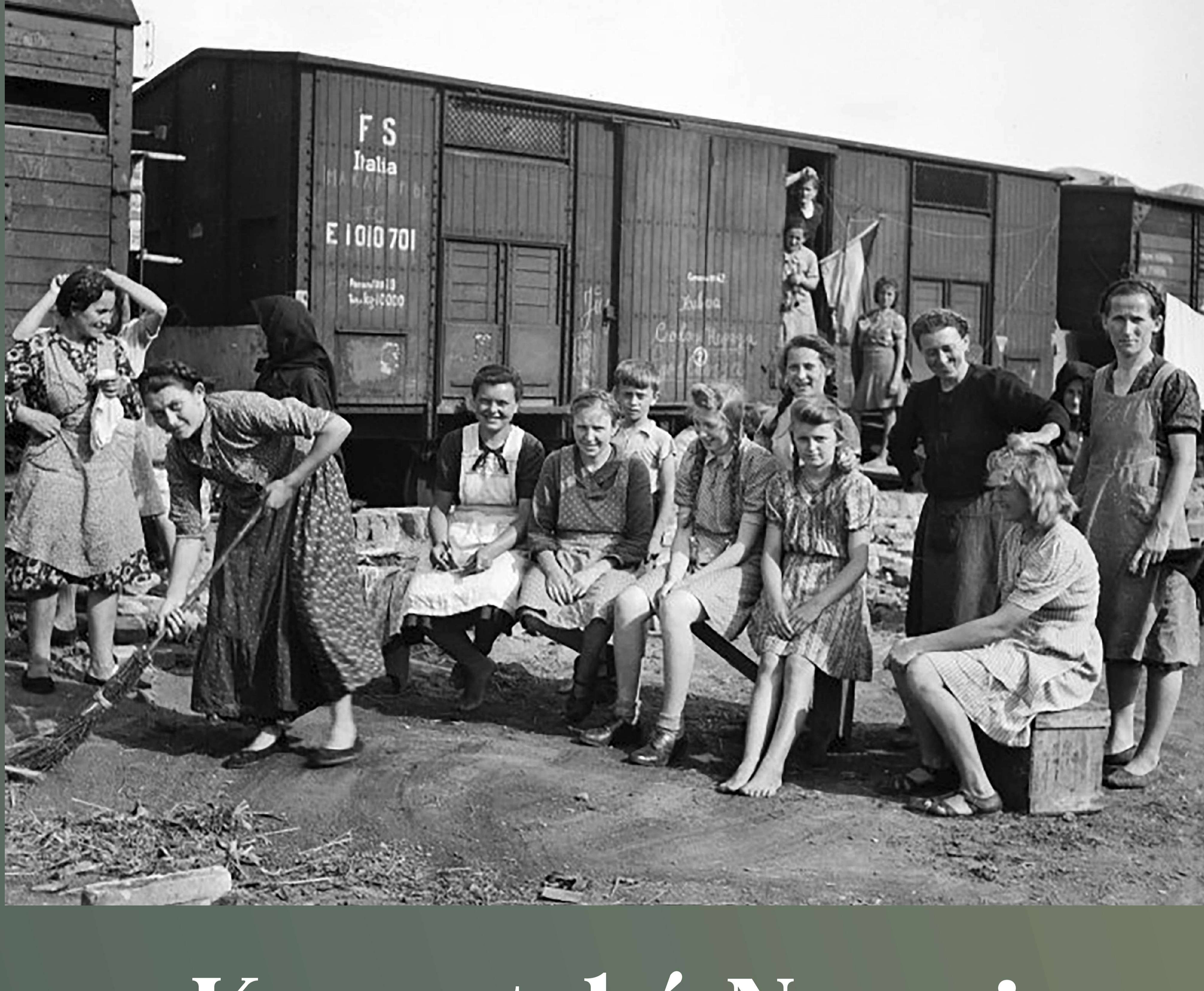
Niektoře z nich riešili aj právne postavenie Nemcov, Maďarov a kolaborantov. Dekrét číslo 33/1945 upravoval viaceré otázky ich trestného postihu po vojne ako aj majetkové sankcie. Odsun Nemcov však stanovila Postupimská dohoda, konaná v roku 1945.

Zľava: Churchill, Truman a Stalin na Postupimskej konferencii, ktorá rozhodla o odsune Nemcov

„Strašné skúsenosti, ktorých sme sa dožili s nemeckou menšinou, nás nútia ďalej s ňou už nepočítať v spoločnom štáte Čechov a Slovákov.“

(V. Clementis – príhovory z vysielania rádia Londýn)

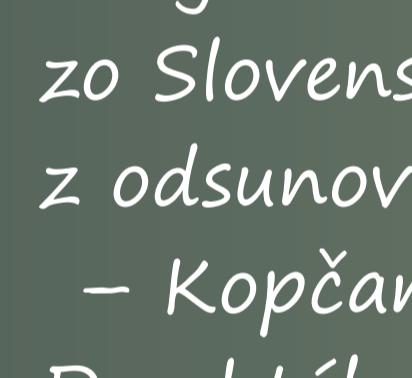

Karpatskí Nemci

Nemecká menšina na Slovensku bola v medzivojnovom období zastúpená omnoho chudobnejšie ako v českých krajinách. Tvorilo ju približne 300 000 Nemcov, ktorí sa usádzali už od obdobia stredoveku najmä v okolí banských miest na strednom Slovensku (tzv. Hauerland), západnom, ale aj východnom Slovensku v oblasti Spiša.

Okrem domáceho nemeckého obyvateľstva sa počet Nemcov na Slovensku zvýšil aj nastupujúcimi udalosťami, ako bol vznik Slovenského štátu a vypuknutie druhej svetovej vojny. Počas spojeneckého pomeru Slovenského štátu k nemeckej Tretej ríši, doplňali stavby tunajšieho nemeckého obyvateľstva tzv. beráteri (poradcovia) a aj jednotky nemeckej brannej moci, sídliacej najmä v tzv. Ochrannom pásme. S približujúcim sa koncom vojny, silnejúcimi protinemeckými náladami, ako aj obavami pred represiami zo strany postupujúcej Červenej armády, sa začalo vystúhovanie – evakuácia slovenských Nemcov z územia ČSR do Nemecka.

Po vojne sa podarilo väčšine evakuantov vrátiť do svojich pôvodných domovov. Avšak to netrvalo dlho. Porázka Nemecka a z nej vyplývajúce medzinárodné dohody určovali spôsob vysporiadania sa s príslušníkmi nemeckej menšiny na území ČSR. Rozhodnutím vlády a prezidenta bolo týmto osobám odňaté československé štátne občianstvo. Neplatilo to pre tie osoby, ktoré sa počas vojny politicky neangažovali, alebo patrili k predstaviteľom protifašistického odboja. Druhým krokom bolo definitívne presídlenie z územia Československa, ktoré sa malo začať v januári 1946. Do tej doby do Nemecka (a Rakúska) utieklo, alebo bolo vyhnáných, niekoľko stoviek tisíc československých Nemcov. Aj keď sa malo vystúhovanie Nemcov organizovať humánnym spôsobom, často prebiehalo veľmi živelne, až násilne.

Prvý transport nemeckých rodín zo Slovenska bol vypravený z odsunového tábora Petržalka – Kopčany 30. apríla 1946. Do októbra 1946 bolo do okupačných zón v Nemecku sumárne vypravených 27 transportov s nemeckým obyvateľstvom, pričom každý jeden zahrňal zhruba 1200 osôb.

Nemci, označení hákovými krížmi na kabátoch, čakajúci na odsun

Príbeh FRANZA GRUSSA

Franz Gruss sa narodil v roku 1931 v moravskej Ostrave. Vyrastal v zmešanej rodine – jeho otec bol Nemeč, mama sice vedela česky, ale v rodine sa rozprávalo a dokonca aj uspávanku sa spievali v nemčine. Výlučne česky rozprávala jedine babička, od ktorej aj pochytil prvé slová. Počas svojho života nepociťoval žiadne napäté vzťahy medzi Nemcami a Čechmi v pohraničí, prežil tradičné šťastné detstvo. Zmena nastala až s príchodom konca vojny. Nemci z Ostravy boli evakuovaní z dôvodu obáv príchodu Červenej armády. Rodina Grussovcov ako „služobne potrebných“ zostala. Pre istotu však Franz poslali k otcovej sestre do Lomu pri Moste, kde mali za ním zakrátko prísť aj rodičia. Už tu zažil prvé nepríjemné strety s prenasledovaním a perzekúciami miestnych Nemcov. Situácia sa zhoršila natoľko, že sa rodičia rozhodli vrátiť do Ostravy. Cestou vo vlaku otec mlčal, rozprávali sa medzi sebou iba Franz s matkou po česky, aby na nich nepadlo žiadne podezrenie. „Jeden cestujúci mal na sebe stále ešte väzenský úbor z koncentračného tábora a ostatní ho vyzývali, aby si „zastrelil svojho Nemca“ a preobliekol sa do jeho šiat. A my sedíme v tom oddelení (vo vlaku) a sme Nemci. Neviete si predstaviť ten strach.“

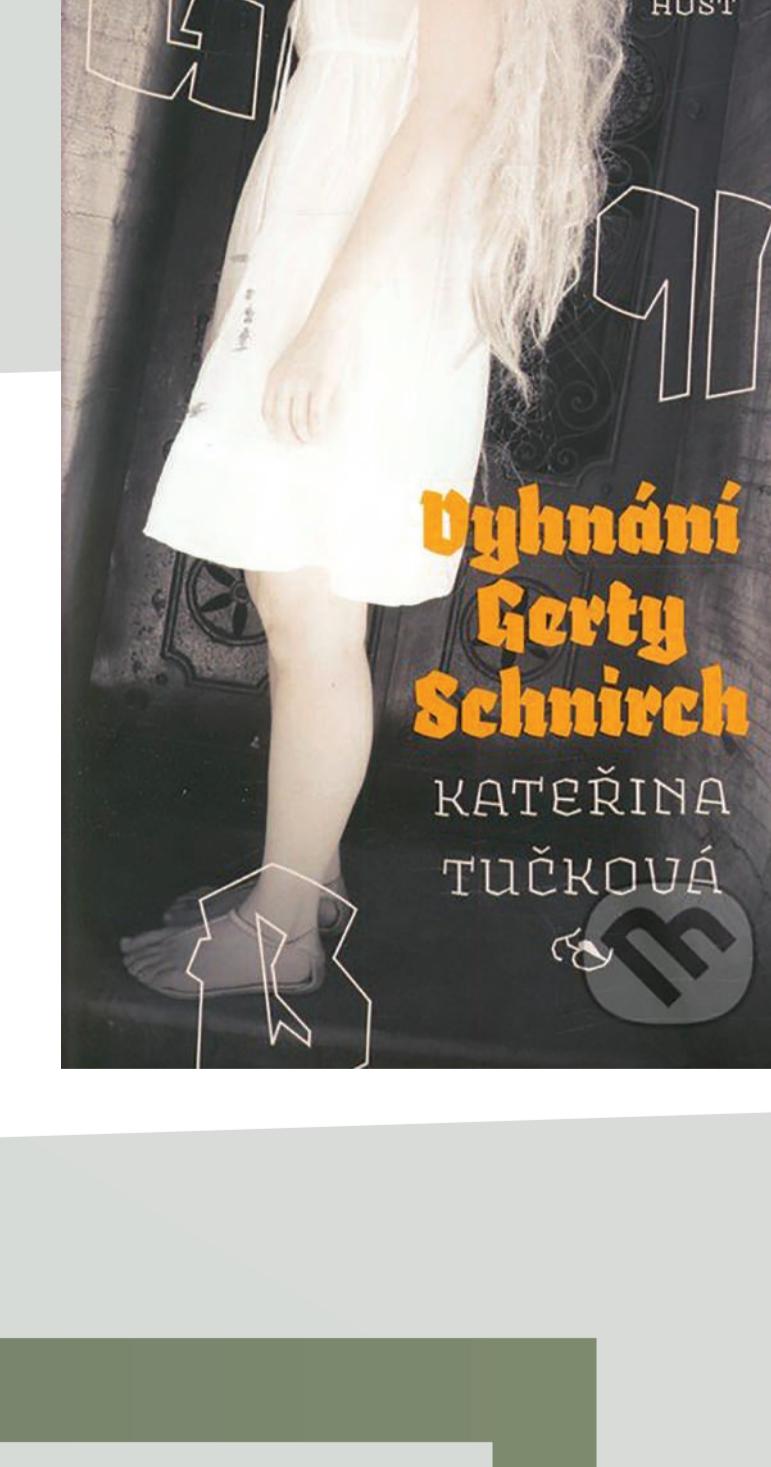
Pri kontrole dokladov však zistili ich totožnosť, a tak otcu zatkli. V dobytcom vagóne potom boli prevezení do internačného tábora, na ľavú časť hrude si museli prísť písme „N“. Nakoniec bol Franz s matkou zaradený do tábora Mexiko, odkiaľ každé ráno odchádzal pracovať na polia v okolí Ostravy. Podmienky v tábore boli nevyhovujúce, dostávali len minimum jedla. Keďže Franz bol v tom období dieťa, nakoniec ho aj s rodičmi, ktorí boli zase v pokročilejšom veku, z tábora vyradili. Rodina bola odsunutá na miestne futbalové ihrisko, odkiaľ sa zakrátko pohli spolu s ostatnými Nemcami, určenými na odsun, smerom k nemeckým hraniciam. Prechodne sa dostali na územie, ktoré po novom patrilo Poľsku, kde žili rok a pol. V roku 1947 sa pripojili k jednému z posledných transportov do vtedajšej sovietskej zóny Nemecka.

Franz Gruss s rodičmi počas vojny

Odsun Nemcov so svojím majetkom z pôvodných domovov

Zaujíma ťa k odsunu Nemcov niečo viac?

Skús si prečítať:

- Jiří Holub: Jednoducho na mňa zabudli
- Kateřina Tučková: Vyhnání Gerty Schnirch
- Jakuba Katalp: Němci

„Treba vystúhovať všetkých Nemcov a Maďarov s výnimkou tých, ktorí sa dokážateľne zúčastnili na protifašistickej činnosti.“

Gustáv Husák, jún 1945

Maďarská menšina

Po odsune Nemcov sa maďarská menšina v obnovenej ČSR stala druhou najpočetnejšou menšinou. Prvým výraznejším zásahom po vojne bolo opäťovné navrátenie južných oblastí, zabratých po Viedenskej arbitráži ako súčasť Maďarska, späť ČSR. Na tomto území migrovalo a usádzalo sa maďarské obyvateľstvo, ktoré tak po arbitráži získalo značné podmienky pre uplatnenie – ako učitelia, kňazi, štátne zamestnanci a podobne.

Prechodom tohto územia opäť pod právnu subjektivitu Slovenska sa osud tu žijúcich Maďarov dostał do slepej uličky. Ich prítomnosť tu nebola viac akceptovaná a v rámci národnostnej otázky vláda robila všetky možné kroky, aby toto územie opustili a vrátili sa späť do Maďarska. Na rozdiel od nemeckej menšiny, u ktorej sa uplatnil jednosmerný transfer, mocnosti v prípade Maďarov vláde ČSR odporučili vyriešiť problém tzv. koordinovanou výmenou obyvateľstva. Išlo teda o umiernejšiu podobu pohybu obyvateľstva, no stále postavenú na nedobrovoľnom premiestnení, vykonanom na základe administratívneho rozhodnutia. Malo ísť o zásadu parity, to znamená: kol'ko maďarských Slovákov sa presídli na Slovensko, toľko slovenských Maďarov sa vystaahuje opačným smerom. Výmena obyvateľstva však nepriniesla výsledky, ktoré by československá vláda očakávala. K presídleniu sa na oboch stranach hlásil veľmi nízky počet záujemcov. Dôvodom bolo vybudované zázemie, ktorého by sa po návrate do vlasti museli presídenci vziať. Druhou snahou vyriešenia tohto problému sa zakrátka stala snaha o vnútornú kolonizáciu. Ņou sa v podstate myšlelo premiestnenie časti maďarského obyvateľstva z južných území do vyprázdených Sudet a obnovu tohto vojnou zničeného pohraničia.

V priebehu rokov 1946-1947 sa takýmto spôsobom zo Slovenska do Čiech presunulo okolo 50 000 rodín. Prinášalo to so sebou mnoho negatívnych javov a kritiky, pretože odsunutí museli opustiť svoj majetok, alebo ho predajť hlboko pod cenu a vysťahovať sa do neznámeho prostredia, prípadne tento majetok prepadol štátu. Keďže dané riešenie sa takýmto spôsobom javilo ako veľmi nehumánne, bola aj myšlienka vnútornej kolonizácie v roku 1947 zastavená a musel sa hľadať humánnejší spôsob riešenia maďarskej otázky, tak, aby obyvateľstvo až tak neutrpelo vo svojej priestorovej orientácii. Tým sa nakoniec stala myšlienka reslovakizácie, teda úplnej asimilácie zvyškovej populácie Maďarov v ČSR.

Príbeh GIZELY BÓRIKOVEJ

„Slovenský chlieb ješ, rozprávaj po slovensky“

Gizela Bóriková zažila dva transfery. Jej rodičia a súrodenci museli ako Maďari podľa nariadení vlády opustiť Slovensko a odísť do Maďarska. Ona so svojím manželom patrili k tým, ktorí osídlovali vyprázdené české pohraničie po odsune Nemcov.

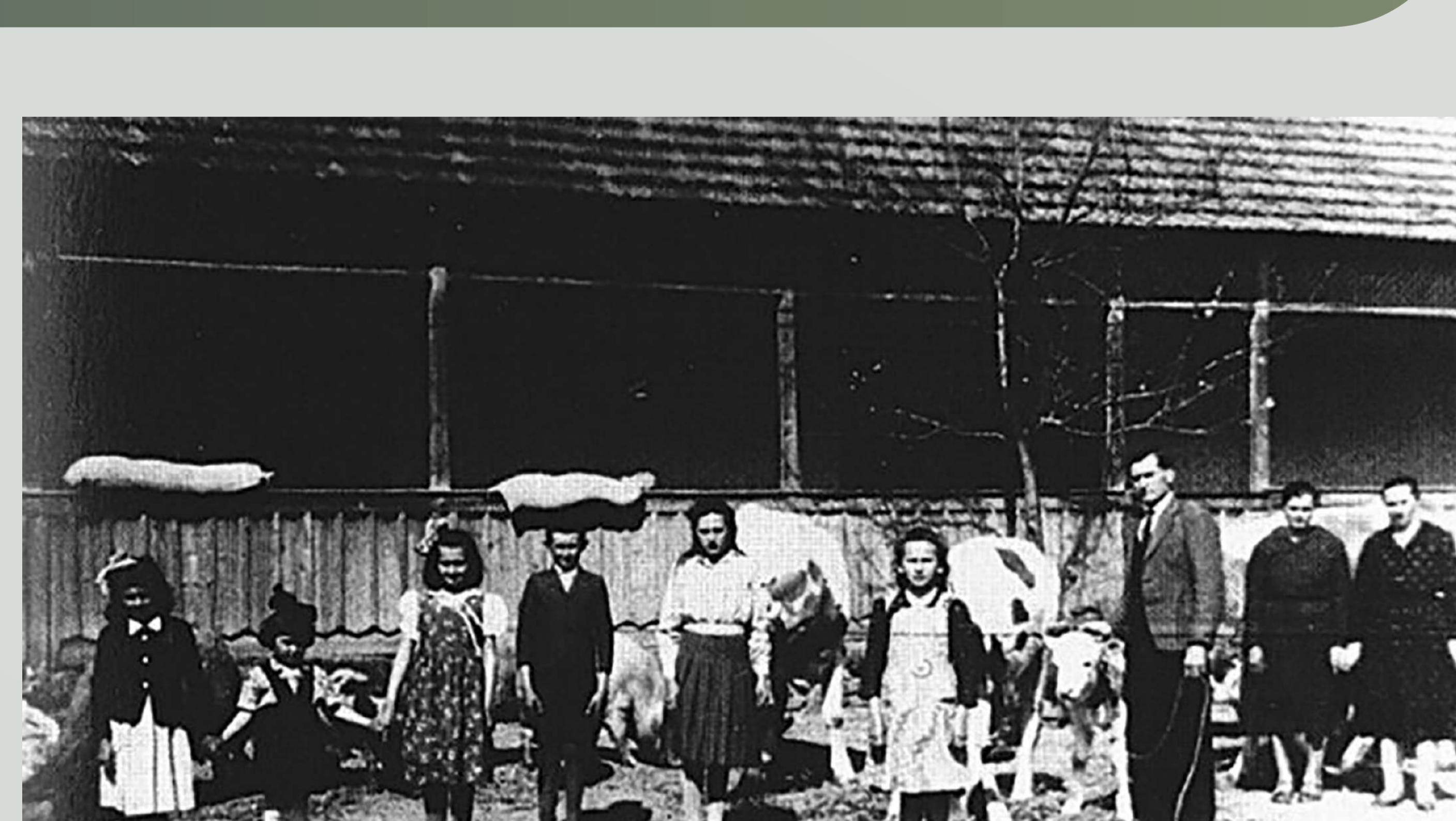
Gizela Bóriková sa narodila v roku 1927 v Bratislave. Spolu s rodičmi a piatimi súrodencami sa neskôr presťahovali na usadlosť v blízkosti dnešnej Galanty. Život bytie im zabezpečovali najmä poľnohospodárske práce, do ktorých boli zapojené všetky deti v domácnosti. Gizela ako jediná z rodiny študovala, no kvôli vojne školu nedokončila. Keďže celý vzdelávací proces absolvovala po maďarsky, po oslobodení sa kvôli protimaďarským náladám neodvážila počkať v štúdiu na slovenskej škole. Ani na ulici sa neodvážila hovoriť po maďarsky. Po vojne sa vydala za svojho manžela Štefana a mladá rodina sa rozhodla v roku 1946 z južného Slovenska odísť. V západných Čechách sa v tom období končil odsun Nemcov, a keďže v podnikoch chýbala za nich náhrada, prišli majstri zo závodov agitať na Slovensko, aby mladí ľudia šli pracovať do českého pohraničia. Dva mesiace po svadbe tak mladomanželia odchádzajú do mestečka nedaleko Karlových Varov, kde nastupujú do porcelánky Bohemia. Po tom, čo odišla Gizela do Čiech, opustili Slovensko aj ďalší členovia jej rodiny. „Otecko bol sirota. Od nikoho nič nedostal. Čo mal, vybudoval vlastnými silami. Keď sa oženil, postavil dom a potom musel odísť. Maďari z južného Slovenska museli odísť do Maďarska. Nemuseli však odísť všetci, len tí majetní. Na rozdiel od Nemcov si však mohli čokoľvek zobrať so sebou. Naši mali asi štyri vagóny, dokonca si so sebou viezli i slamu, keďže brali so sebou aj zvieratá a tie museli ťrať. Cesta do Maďarska trvala dva dni. Muselo to byť strašné. Súrodenci a rodičia nežili v Maďarsku spolu, ale boli porozhadzovaní po všetkých kútoch. Rodičia nakoniec skončili na samote.“

Gizela Bóriková

Maďarskí Slováci sa stáhovali väčšinou vlakmi, slovenskí Maďari nákladnými autami, na ktorých odvážali aj svoj hnuteľný majetok.

Rodina Némethovcov pred rodným domom v deň stáhovania sa z Pitvarošu do Sereďe.

Zdokumentované výpovede utečencov a migrantov
od obdobia druhej svetovej vojny po súčasnosť
sú dostupné na portáli - <https://iwitness.usc.edu/home>